

TABAKSPIJPENNIJVERHEID IN GORINCHEM

door J. van der Meulen

Ook na het verschijnen van het boek met bovenstaande titel, in 1992, is de heer R.F. van Dijk, medewerker van het gemeentearchief van Gorinchem, gegevens blijven verzamelen die betrekking hebben op de pijpenmakers. De aanvulling voegt een aantal interessante details toe aan onze kennis over de plaatselijke nijverheid; bovendien zijn nog enige onbekende pijpenmakers tevoorschijn gekomen. Evenals in het boek zijn de namen van de pijpenmakers vet gedrukt. Redactioneel commentaar is *cursief* gedrukt.

De gebruikte afkortingen zijn:

AS = archief stadsbestuur, Not = notarieel archief, RA = rechterlijk archief.

6-4-1660 Het gilde eist van schipper Barthel van Aldenrogge (*ook wel Aldenrogge*), dat hij zoveel pijpvaardes moet leveren als het gilde nodig heeft. Deze overeenkomst is vastgelegd in een notarieel contract van 22-11-1656 en werd destijds ondertekend door **Jan Arthur, Abraham Sanders Broeder, Abraham van Cleef** (*mogelijk dezelfde als van Clef, die in 1661 is overleden*), **Claas van Echten, Bastiaan Cornelisz. Groenevelt, Brut Richard, Dirk Salomons**. De gedaagde eist een borg, wat door de eisers wordt afgewezen. De schepenen oordelen, dat de schipper aan **Claas van Echten** 30 tonnen, aan **Brut Richard** 20 tonnen en aan de andere pijpenmakers zoveel moet leveren als zij nodig hebben voor de prijs van f 2,50 per ton. Tevens komen zij overeen, dat de schulden en de nieuwe levering contant betaald moeten worden en dat het contract van 1656 wordt ontkracht. (RA 317-135/136)

28-11-1665 De notaris en procureur Thomas Dael eist van **Jan Arnout en Adriaan Cramer**, als dekens, f 5 salaris. (RA 261-218)

7-3-1676 **Jan Arthur, Evert Jans** (*pijpenmaker?*), **Jacob Ariens Grients** (*pijpenmaker?*) **Adriaan (Dircksz.) Cramer, Jan Gabriels, Roel van Amersfoort** (*zelfde als Roel Jansen*), **Claas van Echten**, de weduwe van **Jan Arnout** en de weduwe van **Jan Hendriks** (*pijpenmaker?*) eisen, dat de pachter op de tabakspijpen Hendrik Verhaar een bepaalde procedure stopt en schadevergoeding betaalt. (RA 321-208)

Hoewel het pijpmakersreglement uit 1656 bepaalde, dat de wezen (*dus niet de armen zoals op blz. 15 bij punt 13 staat*) een oortje (1/4 stuiver) per ton zouden moeten krijgen, is daar weinig van terecht gekomen. Pas in het boekjaar mei 1780 - april 1781 is op de rekening van het Weeshuis een bedrag van f 1,65 te vinden, maar dit werd niet voor ontvangst doch voor

memorie geboekt. De regentessen gebruikten dit geld buiten de boekhouding om, voor het kleden van de meisjes. De rekening van 1781 - 1782 meldde een bedrag van f 1,20. Deze vermindering was voor de regentessen van het Weeshuis aanleiding om op 2 mei 1782 te besluiten om de beide "kleyometers" te kwalificeren tot het innen niet alleen van het oortje dat hen zelf, maar ook het oortje dat het Weeshuis toekwam. De ijkmeesters kregen voor de moeite 10% van de opbrengst. Inderdaad gaf de rekening van het Weeshuis in het volgende boekjaar bijna een vervijfvoudiging te zien, namelijk f 5,88. Omgekeerd voerden de pijpenmakers in 1782 -1783 dus 512 tonnen pijpaaarde in. Het volgende jaar meldde nog een bedrag van f 4,65 (ook weer als memorie geboekt), maar in latere rekeningen staan geen bedragen genoteerd. De rekening van 1787 -1788 merkt hierover op: "deze tax schijnd geheel gemortificeert te zijn."

De bronverwijzing voor noot 11 op blz. 13 is Archief Stadsbestuur (AS) 286-296/297 **Amersfoort, Roelof Jans van** (*hetzelfde als Roel Jansen*, blz. 34)

9-10-1660 Wordt gedaagd voor f 4,50 als rest van f 7,50 voor geleverde winkelwaren. (RA 256-212)

23-7-1661 **Willem Teeck** eist van Roelof Jans schadevergoeding i.v.m. een zware wond die gedaagde hem op 29 mei had toegebracht door het werpen van een grote houten bol of kloot tegen zijn hoofd. Gedaagde beweert dat Teeck hem met een kegel op de borst heeft getroffen, waarvan hij nu nog pijn heeft. (RA 257-235, 290, 347, 373, 401) (*zie ook bij Willem Teeck*)

19-12-1661 Hij verkoopt aan Johannes Steenwegen, mr. Adriaan Baelde en Jan Cornelisz. Speijert twee schroeven voor tabakspijpen, vier pijpvormen, omtrent negen tonnen pijpaaarde en andere roerende goederen, die hij alle in leen terugkrijgt. (RA 163-152a)

19-11-1663 Hendrik Louwen te Arnhem verkoopt aan **Claas van Echten** en Roelof Jans van Amersfoort 100 ton Herweltse pijpaaarde van de kwaliteit die Bartel van Aldenrocke (*Audenrogge*) gewoonlijk levert à f 2,- (Not 4046-52)

Arthur, Jan

22-6-1667 Bartel Audenrogge (*niet Andenrogge blz. 22*) machtigt voor het te voeren proces. (Not 4077-64)

(Broeder), Abraham Sanders

25-7-1657 Gedaagd voor f 60,- volgens obligatie. (RA 253-244)

Ceulen, Augustijn van

3-5-1697 De Dordtse koopman Arnoldus van Leeuwen legt beslag op het geld dat Van Ceulen schuldig is wegens leverantie van pijpaaarde door Willem Wouterse. (RA 677-107)

Claasz. Marcus (neemt de naam **Lantmeter** aan)

17-12-1650 De kinderen van Goossen Jorisz. van Heerl en Dingena Jans eisen f 300 volgens obligatie. Schepenen veroordelen tot betaling op 1-5-1651. (RA 246-496)

19-2-1657 Hij komt met de voogden over de twee minderjarige kinderen overeen, dat hij beiden zal opvoeden en bij meerderjarigheid ieder f 150, een nieuw pak kleren en een zilveren beker met hun initialen zal uitreiken. Marcus neemt alle bezittingen en schulden van hun overleden moeder over. (RA 701-47)

25-2-1657 Gaat in ondertrouw met Jorisjen Joosten van Ijsendoorn (attestatie naar Zaltbommel)

20-6-1685 Twee getuigen verklaren op verzoek van Lantmeter, dat hij en zijn eerste vrouw altijd rustig en vreedzaam hadden samengeleefd. (RA 161-71)

11-11-1658 Drie getuigen verklaren op verzoek van Lantmeter, dat requirant en zijn tweede vrouw in een herberg waren, waar zij zei: "Ik wil met hem niet leven en als ik met hem leven moet, dan zal ik hem bederven." Een van de getuigen heeft gezien, dat zij in Marcus' kast doende was en dat daaruit de volgende dag een zilveren beker met dukaten, rijksdaalders en vier of vijf stukken goud verdwenen was. (RA 161-14)

22-7-1660 Adriaan van Cleef eist f 68,50 bakloon. (RA 256-179)

Dael, Thomas (nog onbekende pijpenmaker)

7-9-1634 wordt hij als pijpenmaker gemachtigd. (RA 147-109)

Echten, Claas van

ca. 1620-1624 geboren. (RA 152-220; RA 163-275)

12-1-1646 trouwt als jongeman van Zwolle met Adriaantje Anthonisdr.

28-5-1647 machtigt met zus tot proces in Dwingelo. (RA 152-103)

19-11-1663 Hendrik Louwen te Arnhem verkoopt aan Claas en **Roelof Jans van Amersfoort** 100 ton Herweltse pijpaarde van de kwaliteit die Bartel van Aldenrocke (*Audenrogge*) gewoonlijk levert à f 2,-. (not 4046-52)

7-3-1667 Claas koopt "De Glazemars" aan de westzijde van de Kortendijk met een uitgang in de Kabeljauwsteeg voor f 451, (RA 477-12v)

28-11-1668 De verkopers van "De Glazemars" eisen de nog niet betaalde f 225,50, waartoe hij wordt veroordeeld. (RA 264-268)

5-2-1671 Hij laat huwelijkse voorwaarden opstellen. (Not 3981)

6-2-1671 Hertrouwt met Maeyken Pieters, weduwe van Gijsbert Dirks.

23-12-1695 Wordt Claas begraven.

Groenevelt, Bastiaan Cornelisz. 29-7-1649 Stelt zich borg voor Cornelis Hermens te Ameide voor f 25. (RA 154-283)

1661 Elisabeth Pelt eist f 85,-. (RA 257-205)

4-6-1663 Twee gerechtsboden verklaren, dat hij op 30-4-1663 zijn collega's

heeft uitgescholden voor schelmen en dieven. (RA 165-79)

Jansen, Roel (*zie blz. 34*)

Zie **Roelof Jans van Amersfoort**.

Jongh, Hendrik de (*nog onbekende pijpenmaker*)

9-7-1633 Wordt gedaagd voor restant ad f 60 van een jar huishuur. (RA 670-9)

Joosten, Jan (*dezelfde als Jan Joristen?*)

1-5-1668 Dirk van Clevesteyn heeft zijn pijpenmakersgereedschap en andere roerende goederen in beslag genomen en eist f 18,30 als rest van een jaar huishuur en hij eist, dat hert huis in de oorspronkelijke staat wordt opgeleverd. (RA 264-97)

Joris (*achternaam niet vermeld*)

6-5-1651 Gerrit Goossens legt beslag op de goederen van Joris wegens een jaar huurschuld van f 1,26 voor zijn huis op het noordeinde van de Kortendijk. Gedaagde wordt veroordeeld tot betalen. (RA 316-20)

Keulen, Cornelis Harmensz. van

Hij is de zoon van Harmen Augustijns en Engelina Jans.

23-7-1683 Ziek zijnde laat hij zijn testament opmaken. (Not 4097-30) Zijn moeder erft het huis op de Kortendijk. (RA 502-23)

Keyser, Willem de (*nog onbekende pijpenmaker*)

18-9-1636 Staat als pijpenmaker vermeld. (RA 670-137)

Ophorst, Cornelis

Zijn tweede kind heet Cornelis Reinardus (*niet Cornelis Bernardus blz. 36*)

18-12-1790 Laat testament opmaken. (Not 4318-176)

18-5-1793 Hij regelt de erfenis van zijn vrouw met de voogden van het kind. (Not 4265)

31-12-1794 Laat opnieuw testament opmaken. (Not 4268)

18-11-1812 Cornelis koopt (als grutter, wonend op de Appeldijk B 203) een huis met timmerwinkel Vismarkt B 319 voor f 350. (Not 4382-akte 197)

30-3-1814 Hij koopt 2 ½ morgen weiland in de Korte Slagen en een tuin van 100 roede aan de Gasthuislaan voor f 3000; de hypotheek hierop wordt op

4-10-1820 opgeheven. (Not 4384-126; Not 4385-329)

vòòr 8-3-1822 overleden. (*Dit is de overlijdensdatum van zijn weduwe*)

Outheusden, Huibert van

Zoon van **Jan van Outheusden** en Lena van Aken

27-5-1781 Gehuwd met Adrana Weijakker; uit dit huwelijk werden gedoopt Jan (31-3-1782), Adriana (17-5-1786) en Helena (30-7-1788)

28-2-1792 Aanvaardt de erfenis van zijn schoonvader, incl. het huis in de Molenstraat, noordhoek Krabsteeg; 3-5-1792 sluit overeenkomst met overige erfgenamen; 10-5-1792 verkoopt het huis voor f 300. (Not 4263-131, 227; RA 599-32v)

2-5-1813 Overleden, als beroep wordt metselaar opgegeven.

Pritsaert, William

30-10-1637 Komt met zijn schoonvader Wouter Goossens overeen, dat hij de goederen van zijn overleden vrouw Martina Wouters krijgt, mits hij de kinderen Elske, Cathalina en Thomas grootbrengt en bij meerderjarigheid of huwelijk f 300,- en een uitzet geeft. (RA 698-81)

6-9-1642 Bekent aan Meerten Claasz. van Hees f 250,10 schuldig te zijn voor een rol tabak, waarvoor hij alvast belooft de gage die hij zal krijgen na het eerste jaar van zijn voorgenomen reis naar Oost-Indië. (RA 150-209)

Richard, Brut

ca. 1602 geboren.

17-12-1659 Getuigt dat Willem Jans bij hem heeft gewerkt, voordat deze als bootsgezel uitvoer. (Not 4012)

Salomons, Dirk

1657 De huisbaas eist f 53,- als rest van f 60,- jaarlijkse huur. (RA 253-244)

Sanders, Abraham

zie **Abraham Sanders Broeder**

Schenk, Jacob

18-12-1682 Huwelijksvoorwaarden met Elisabeth van der Benden. (Not 4062-120)

Schenck, Jan

30-1-1652 Getuigt op verzoek van Aeltjen Stoffels, wonend te Middelburg, dat hij verschillende keren pijpen heeft gezonden. Op 8-10-1651 had hij gevraagd aan Abram Swaen, marktschipper van Middelburg op Gorinchem, of deze geen lege tonnen van Aeltjen meebracht, waarop Swaen antwoordde: "Nee maar ze heeft mij wat geld los in een papier voor u medegegeven; het ligt in een doos en het is door het schommelen onder ander geld geraakt. Maar kom, ik zal het u dadelijk aantellen, het is acht gulden geweest." Schenck zei toen: "Ik begeer de acht gulden van u zo niet te ontvangen, want ik weet wel, als mij de vrouw geld zendt, dat zij mij dan een briefje of een memorie medestuurt hoeveel geld zij mij zendt." Op

11 of 12 november had hij Swaen naar het geld gevraagd, waarop deze antwoordde: "Ik heb laatstelijk elf guldens medegehad van Aeltje Stoffels." Hierop zei Schenck: "Het is wel." Maar geld had hij niet ontvangen. Twee of drie dagen later had hij tegen Swaen gezegd: "Abram, kom, geef mij de elf guldens die gij zegt dat gij van Aeltjen Stoffels voor mij hebt ontvangen." Waarop Swaen antwoordde: "Waarom hebt gij het geld niet genomen toen ik het u presenteerde; ik kan het u nu niet geven, want ik heb het geld al uitgegeven. (Not 4012)

18-7-1665 Eist van Goossen van den Houten f 17,55 voor geleverde pijpen en kaas. (RA 261-105)

31-10-1671 Veroordeeld tot betaling van f 10,95 aan de weduwe van Wouter Bos voor geleverde waren. (RA 267-196)

Swittingh, Dirk

26-6-1646 De pottenbakker Cornelis Bastiaans getuigt op verzoek van Swittingh, dat hij in 1645 verschillende malen voor Dirk pijpjaarde heeft gebakken die was geleverd door mr. Goes, koopman van pijpjaarde te Rotterdam. Hoewel hij tegelijk ook aarde van andere pijpenmakers bakte, kwam die van requirant roodvervig uit de oven en die van de anderen wit. (RA 152-284)

14-7-1646 **Nicolaas Arnout** (oud c. 53) getuigt op verzoek van Swittingh dat hij deposant voor f 150 pijpjaarde heeft gekocht van mr. Goes, welke aarde echter na het bakken roodvervig bleek te zijn, zoals ook de pijpen van requirant waren geworden. (RA 152-272)

16-10-1646 **Willem Teeck** (oud c. 50), **Marcus Claasz.** (34), **Abraham Sanders** (39) **Dirk Swittingh** (35) en **Claas van Echten** (24) getuigen op verzoek van Ariens Jans Nobel, marktschipper van Gorinchem op Dordrecht, dat de grauwe pijpjaarde die in requirants schip is, niet dezelfde is als de bruine pijpjaarde die Teeck tijdens de Dordtse kermis in het schip van Mariken Hacken heeft gezien. Requirants aarde is ongeschikt om te bakken vanwege het vele hout erin. (RA 152-220)

Teeck, Willem

Ca. 1596-1601 geboren. (RA 152-220, 320)

24-7-1631 Twee getuigen verklaren op verzoek van Teeck, korporaal onder kapitein Heydon, dat requirant ongeveer vijf weken geleden bij hen 50 roggebroden heeft gekocht voor die compagnie. (RA 144-175)

20-7-1633 Willem verklaart, dat hij samen met Adriaan Cornelis op verzoek van Oth van Doorn te Arnhem, dat zij van hem resp. 21 en 20 ton pijpjaarde hebben gekocht. (RA 146-282)

18-11-1636 Erft via zijn vrouw de helft van een van de huizen van "De Vijf Maagden" in de Kwekelstraat. (RA 148-167)

22-3-1651 Beslecht een geschil met Arien Vos over de geleverde tabak. (RA 156-121)

20-9-1652 Laat testament opmaken. (Not 4002)

19-7-1653 Twee getuigen verklaren op verzoek van de substituut-schout van Amsterdam en in tegenwoordigheid van de auditeur van de krijgsgaad, dat in augustus 1652 twee knechten van Teeck in zijn pakhuis handgemeen werden: Claas Pensen legde het toen met zijn mes af tegen Jan Maxwell met zijn degen en overleed aan steken in borst en dij. De pijpenmakers-knecht Adriaan Adsriaans Struijs had daar niets mee te maken. (RA 158-62)

1656 Eist van Gijsbert Joosten f. 7,- voor een ton pijpen. (RA 252-270)

22-10-1660 Machtigt tot inning van f 120 die Peter Peters Rootbeen te Tiel schuldig is wegens geleverde pijpen. (RA 163-26)

7-7-1661 Drie getuigen verklaren op verzoek van Teeck, dat hij met een smid op zondag 29 mei in de boomgaard bij herberg "De Zeventien Provinciën" buiten de Waterpoort aan het kegelen was. Daarbij kwam **Roelof van Amersfoort**, die na het nuttigen van een pint wijn Teeck zeer schandelijk uitschold en met een degen te lijf wilde gaan, wat door de herbergierster werd belet, waarna Roelof een grote houten bol of kloot naar Teecks hoofd wierp, zodat een chirurgijn eraan te pas moest komen om het vele bloed te stelpen. Teeck had voor deze actie van Roelof geen aanleiding gegeven. (RA 163-212)

23-7-1661 Willem eist van **Roelof Jans van Amersfoort** een schadevergoeding voor het meesterloon van de dokter en chirurgijn i.v.m. een zware wond die gedaagde hem op 29 mei had toegebracht door het werpen van een grote houten bol of kloot tegen zijn hoofd, en daar bovenop als smartengeld en vergoeding voor tijdelijke arbeidsongeschiktheid f. 100,- voor de eiser en f. 50,- voor de armen. Gedaagde beweert dat Teeck hem met een kegel op de borst heeft getroffen, waarvan hij nu nog pijn heeft, zodat beide feiten tegen elkaar weggestreept kunnen worden.

16-12-1661 Schepenen veroordelen gedaagde tot schadevergoeding van meesterloon, plus f. 30,- voor de eiser en f. 10,- voor de armen. (RA 257-235, 290, 347, 373, 401) Een zaak uit 1671 lijkt hier het vervolg op te zijn. (RA 267-122, 135v, 161)

20-12-1661 Twee getuigen verklaren op verzoek van **Roelof van Amersfoort** dat requirant geen degen had. (Not 4007)

27-10-1661 Willem eist van apotheker Gerrit Taets f. 50 van geleend geld, afslaande f. 37,80. (RA 264-227, 244)

Thonis, Thonis

6-4-1655 Goederen in beslag genomen wegens huurschuld van het huis in de Dalemstraat. (RA 674-42)

Vos, Aert Jansz. de

1-5-1668 Wordt gedaagd door Gillis van Bramen te Rotterdam voor f. 36 wegens 1 ½ jaar huur van het huis naast de Oude Gevangenpoort. Aert wil met f. 0,25 per week aflossen, mits afslaande het betaalde haardsteden-geld. Schepenen gaan met het laatste akkoord en veroordelen hem tot betaling van f. 2 per maand. (RA 264-94)